

באמה אלא רק אם יוכל להתקיים בו דין גרעון כסף?

ודלמא הכי קאמר רחמנא, שמא כך אמר הכתוב:

היבא דיהב לה דינר, במקרה שהאדון קנה אותה בדינר, אזי תיגרע פדיונה עד פרוטה.

ואילו היבא דיהב לה פרוטה — לא תיגרע כלל, אלא אם באה לפדות את עצמה תשלם פרוטה שלמה!

יב-א ומתריצין: לא סלקא דעתך, אל יעלה בדעתך לומר שהאמה תהיה נקנית בכסף שלא יכול להתקיים בו דין גרעון כסף, היות שנאמר בענין אמה דין גרעון כסף.

וראיה לדבר: דומיא דיעוד, כשם שמצאנו

כיוצא בזה לענין מצות יעוד וכדלהלן:

בפרשת האמה העבריה [שמות כא ח] נאמר: "אם [תהיה האמה] רעה בעיני אדוניה, אשר לו יעדה, והפדה".

כלומר, היה ראוי לאדון ליעדה ולהכניסה לו לאשה, וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה, ואינה צריכה קידושין אחרים. אלא אומר לה: הרי את מיועדת לי במה שיש לי זכות עליך. (400)

אך אם היא רעה בעיני אדוניה, ואינו רוצה ליעדה, הרי היא נפדית ממנו בכסף, או שיוצאת בשאר היציאות של אמה העבריה.

ושנינו בברייתא: אין האב מוכר את בתו לקרובים שהיא אסורה עליהם באיסור

ליעד את האמה אלא אם נשאר זמן שיהיה בעבודתה שוה פרוטה. ופירשו בגמרא, שלדעתו מעות הראשונות [שהאדון שילם בשעת הקניה] לאו לקדושין נתנו, והאדון מקדש אותה על ידי שמוחל לה על חיוב עבודתה. [מלבד רב נחמן בר יצחק שם עמ' א שפירש באופן אחר]. מלשון רש"י כאן שכתב שאומר לה "הרי את מיועדת לי במה שיש לי עליך", משמע שפירש כדעת רבי יוסי ברבי יהודה, שקידושי יעוד נעשים בשעבוד שהיא משועבדת לו, ולא במעות הראשונות.

אבל יש לומר שכך כוונת רש"י:

"הריני מקדשך במה שיש לי עליך" — כלומר: בכסף מכירתך שניתן לי על מנת שאקדשך בו. [על פי עצמות יוסף בתוספת הסבר. וכן מוכח מדברי פני יהושע דלהלן הערה 406].

לדעתם אין ללמוד את דין קידושין מכסף קנית האמה.

ומטעם זה הרמב"ם [שם] פסק שאמה העבריה אינה נקנית בפרוטה אלא צריך לקנותה בדמים הראויים לגרעון.

[ובענין עבד הרמב"ם פסק שנקנה בפרוטה, ותמהו האחרונים: הלא דין עבד הוקש לאמה להלן יד ב! ועיין כסף משנה ומשנה למלך שם. ועיין בית לחם יהודה אות רנט].

400. כך פירש רש"י.

להלן [יט ב] נחלקו תנאים בדין יעוד:

דעת חכמים: היעוד נעשה על ידי הכסף שהאדון שילם בשעה שקנאה [מעות הראשונות לקדושין נתנו], והאדון יכול ליעד את האמה אפילו ביום האחרון של עבודתה שאין היא משועבדת לו אפילו בפרוטה אחת.

דעת רבי יוסי ברבי יהודה: אין האדון יכול

עריות, מפני שאי אפשר לקיים בה את דין יעוד. (401) (402)

וכמו שלא תיתכן מכירת אמה העבריה באופן שלא יכול להתקיים דיו יעוד, כך לא תיתכן מכירה (403) שאינה ראויה לגרעון כסף

—

שהרי, מה יעוד, אף על גב שאין חיוב על האדון ליעדה, אלא אי בעי [אם רצה] מייעד, ואי בעי [ואם רצה] לא מייעד, (404) בכל זאת, כל חיבא דלא מצי מייעד — לא הו זבינא זבינא, כל מקום שאין אפשרות ליעוד, אין המכירה מכירה.

חכי נמי, כך גם ראוי לומר לענין גרעון כסף: כל חיבא דלא מצי מיגרעא — לא הו זבינא זבינא. כל מקום שאין אפשרות לקיים את דין גרעון כסף, אין המכירה מכירה.

והגמרא מביאה את המשך דברי ריש לקיש:

ריש לקיש הוכיח שעבד ואמה נקנים בדינר ולא בפרוטה, מפני שצריך שיוכל להתקיים

בהם דין גרעון כסף. ומכאן למדו בית שמאי שהכסף אשר אשה נקנית בו היינו דינר.

אבל יש לשאול: הרי דין גרעון כסף לא נאמר באשה, ואם כן מנין שאף כסף קידושין צריך להיות דינר ולא פרוטה?

וכדי לתרץ על כך, הוסיף ריש לקיש ואמר: וקידושי אשה לבית שמאי, נפקא להו [נלמדים] מאמה העבריה שמתקדשת לאדון ביעוד: (405)

מה אמה העבריה בפרוטה לא מקניא, כשם שאמה העבריה אינה נקנית לאדון בפרוטה, (406) אף אשה — בפרוטה בלבד לא מיקדשא. (407)

ומקשינן על ריש לקיש: אמנם ריש לקיש הוכיח שאמה עבריה אינה נקנית בפרוטה כי צריך שהכסף יהיה בשיעור כזה שאפשר לקיים בו דין גרעון כסף, אבל מנין לנו ששיעור כסף הוא דינר?

ואימא פלגא דדינר? אמור שהשיעור הוא

401. כלומר, אם האב מכר את בתו לקרובים או לגוי שאין להם קידושין, אין מכירתו מכירה. ריטב"א. [והיינו מפני שאין תופסים בהם קידושין. וכן נראה מלשון הרמב"ם עבדים ד יא].

402. אלו דברי חכמים להלן יח ב. אבל רבי אליעזר סובר שהאב מוכרה לקרובים.

403. [לדעת המנחת חינוך אליבא דרבנו תם, אין דין במכירת האמה שתהיה ראויה לגרעון, אלא זהו דין בקנין כסף בלבד. עיין לעיל הערה 398].

404. הגמרא מדגישה שלא תחלק בין יעוד לגרעון כסף, ותאמר שיעוד הוא חובה גמורה על

האדון שאינו יכול להפטר ממנה. ולפיכך מכירה שאינה ראויה לזה אינה מכירה, מה שאין כן גרעון כסף אינו חובה גמורה על האדון שהרי אם אין האמה משלמת את פדיונה אינו חייב לגרע מפדיונה ולהוציאה.

לכן, הגמרא מדגישה שהאדון יכול שלא ליעוד את אמתו, ואף על פי שמצוה ליעדה [כמבואר בבכורות יג א] אין זה חיוב גמור.

405. רש"י.

406. כיון שאין בה גרעון.

407. רש"י פירש שלומדים את דין קידושי אשה מקידושי אמה, דהיינו יעוד.

חצי דינר, שגם בשווי זה האדון יכול לגרע מפדיונה, ועדיין תישאר פרוטה שהאמה תפדה את עצמה! (408)

ועוד יתכן, ששיעור הכסף הוא אפילו פחות מחצי דינר: **ואימא**, אמור ששיעורו הוא **שתי פרוטות**, שאפילו בכך אפשר לקיים דין גרעון כסף!

ומתציגין: **כיון דאפיקתיה מפרוטה** – **אוקמה אדינר**. מאחר שבהכרח קנין כסף באמה ובאשה אינו מועיל בפרוטה, למרות שפרוטה היא שיעור ממון בכל מקום, משמע שהתורה הצריכה כסף חשוב, ולכן מסתבר שאין קנין כסף מועיל אלא בדינר, שהוא ממון חשוב. (409)

ודבריו צריכים ביאור: אמנם ריש לקיש אמר שאמה אינה נקנית בפרוטה אלא ביותר מפרוטה, אבל קידושי היעוד אינם נעשים בכל כסף הקניה, וכפי שרבי יוסי ברבי יהודה אומר [להלן יט ב] שאם יש שהות כדי שתעבוד את האדון שוה פרוטה, מקודשת! ומאחר שרש"י פירש שלומדים את דין קידושין מדין יעוד ולא מהמכירה עצמה, אם כן קשה: מדוע לא די בפרוטה אחת לקידושין?

ויש לומר: רש"י מפרש את הגמרא כאן כדעת חכמים, החולקים על רבי יוסי ברבי יהודה, וסוברים שמעות הראשונות [הדמים שהאדון שילם לאב בשעת הקניה] לשם קידושין ניתנו, ונמצא שהקידושין נעשים בכסף הקניה שהיה יותר מפרוטה. [פני יהושע].

[ומכאן שבעל פני יהושע סובר כדברי עצמות יוסף הנ"ל הערה 400].

אבל, בירושלמי בתחילת פרק שבועת הדיינים אמרו בפירוש, שבית שמאי לומדים את דין קידושין מתחילת מכירת האמה, ויתכן שדבר זה נלמד מכך שאמה ואשה הוקשו זו לזו כדלהלן טז ב. [פני יהושע. ע"ש. ועיין מהרש"א ד"ה ואימא].

408. על פי רש"י. ומשמע מלשונו ששאלת הגמרא היתה גם על אמה: מנין לנו שהיא נקנית בדינר שמא די בחצי דינר או פחות! [וכן דייק משנה למלך עבדים ד ג מלשון רש"י].

[והגמרא עונה לקמן שמאחר ששיעור כסף

של אמה הוא יותר מפרוטה, העמידוהו על דינר, וכיוצא בזה אף בקידושין לדעת בית שמאי].

אבל, עצמות יוסף מפרש שקושית הגמרא היא רק על קידושי אשה בלבד. שבזה אמרו בית שמאי שצריך דינר, אבל באמה העבריה אפילו לבית שמאי די בשתי פרוטות. ויישב את לשון רש"י כדבריו. ע"ש. ועיין בהערה הבאה.

409. כתב הרמב"ם [עבדים ד ג]: אמה עבריה נקנית בכסף ובשוה כסף, ואינה נקנית בפרוטה, מפני שצריך לקנותה בדמים שראויין לגרעון" וכי. ומשמע שאין צריך דינר אלא די בכל שהו יותר מפרוטה. [וכן כתב המאירי, וכן מבואר בתוספות לעיל ד ב ד"ה מעיקרא].

וביאר במשנה למלך: בענין קידושין [לדעת בית שמאי] מאחר שהכתוב הוציאם מדין שאר הקנינים שדי בהם בפרוטה, ולא נתן טעם לדבר, הרי מסתבר שהכתוב הצריך שהקידושין יהיו בדבר חשוב.

אבל, באמה עבריה שיש טעם לכך שצריך יותר מפרוטה, והיינו כדי שיתקיים בה דין יעוד, אם כן אין שום ראייה לומר שהכתוב הצריך בה דינר, אלא די בכל שהו יותר מפרוטה.

ואולם, בכל זאת דין קנין האמה תלוי במחלוקת בית שמאי ובית הלל:

לדעת בית הלל: מאחר שאין שום ראייה שהכתוב הצריך דינר באמה, אם כן די בכל שהו יותר מפרוטה.

אבל, לדעת בית שמאי: מאחר שמכירה

[ד] טעם נוסף לדברי בית שמאי:

רבא אמר: היינו טעמא דבית שמאי, זהו טעמם של בית שמאי: מדאורייתא אשה מתקדשת בפרוטה, אבל חכמים תקנו שהאשה לא תתקדש אלא בדינר כדי שלא יהו בנות ישראל כהפקר, (410) על ידי שהן מתקדשות בפרוטה. ולפיכך המקדש אשה בפחות מדינר, הפקיעו חכמים את קידושיו. (411)

שנינו במשנה [לעיל ב א]: **ובית הלל אומרים:** האשה נקנית בפרוטה.

הגמרא דנה האם שיעור הפרוטה הוא קבוע, וגם אם הוסיפו על הפרוטה או פחתו ממנה, אינו משתנה השיעור משיעור פרוטה ששיעורו בה חכמים, (412) או שהולכים אחר שיעור הפרוטה הנוהגת בזמן הקידושין דוקא. (413)

שאנה ראויה ליעוד אינה מכירה, ודעת בית שמאי ששיעור כסף קידושין הוא דינר, הרי בעל כרחך אף קנין האמה צריך דינר כדי שתוכל להתיעד בו. [שהרי יעוד הוא כקידושין]. [ובעצמות יוסף כתב שאפילו לדעת בית שמאי בקניית אמה די בשתי פרוטות. כנ"ל בהערה הקודמת].

410. שעל ידי שהבעל קונה אותה בדבר מועט כל כך, ינהגו בהן מנהג הפקר ופריצות, שכל הרוצה לבעול אשה, יתן לה פרוטה לקידושה, ויבעול אותה.

411. רש"י. ומכאן מוכח שמדאורייתא המקדש בפרוטה אף לדעת בית שמאי קידושיו קידושין. ורבנן הפקיעו את הקידושין.

וכיצד יכלו חכמים להפקיע קידושין דאורייתא? הרי הם גורמים בכך לעבור על איסור אשת איש!

משום, שכל המקדש אשה מקדש על דעת חכמים [שחכמים יסכימו לקידושין], וחכמים הפקיעו את קידושיו. [ריטב"א בהסבר דברי רש"י ע"ש עוד].

ודעת הריטב"א שבית שמאי סוברים שקידושי אשה מדאורייתא שיעורם בדינר, שהתורה הקפידה על בנות ישראל שלא יהיו כהפקר [ועיין בס' המקנה].

412. לשון הגמרא להלן: "בדורו של משה". ובפשטות כוונת הגמרא לומר שבדורו של משה היתה פרוטה.

ואף על פי שבכסף צורי לא היתה פרוטה [כמבואר ברש"י יא א ד"ה ושל דבריהם], וכסף צורי הוא הכסף האמור בתורה, בכל זאת יתכן שהיתה פרוטה במטבעות שאינם צוריים.

ובחזון איש [אבן העזר סו ח] הסתפק אם היתה פרוטה בדורו של משה.

[ואם לא היתה פרוטה בזמן משה, יש לומר ששיעור הפרוטה בזמן משה הוא חצי שעורה כסף, כמבואר בפירוש המשניות להרמב"ם. ועוד. ובזמן שחכמים נתנו שיעור "פרוטה", אותה פרוטה היתה שוה חצי שעורה כסף. וזו דעת אבני מילואים כו א.

ומה שהגמרא אומרת "בדורו של משה", היינו ששיעור "שוה" פרוטה בדורו של משה נקבע לפי אחד משמנה באיסור האטלקין].

413. החזון איש מפרש, שהכוונה למטבע הקטן ביותר היוצא באותו מקום. כי זה שעושים מטבע בגודל כזה, מוכח ששיעור זה חשוב לבני אדם, ופחות מזה אינו חשוב.

אבל מדברי הריטב"א להלן [בד"ה אמר ליה אביי] מוכח שכונת הגמרא בדוקא לפרוטה, ולא למטבע הקטן שבאותו מקום [הריטב"א כתב

כבר רב יוסף למימר, רב יוסף סבר לומר, שכוונת המשנה היא פרוטה כל דהו, כפי הערך ששווה הפרוטה בכל דור, בזמן הקידושין, ולא איכפת לנו אם עלה ערכה של הפרוטה על ערכה של הפרוטה שקבעו חכמים, או שהתמעט עתה ערכה מהפרוטה שקבעו חכמים, אלא לעולם הולכים לפי שווי הפרוטה הנוהגת באותו זמן.

אמר ליה אבוי קושיא: והא עלה קתני, והרי שנינו על אותה פרוטה במשנתנו: וכמה היא פרוטה? — אחד משמנה באיסור האטלקי!

ומשמע ששיעור הפרוטה לגבי כסף הקידושין הוא שיעור קבוע לפי הערך של שמינית האיסור האטלקי, ולא לפי השיווי המשתנה של הפרוטה בכל דור ודור, בזמן הקידושין!

וכי תימא, ושמא תתרץ: הני מילי, דברי משנתנו אמורים, בדורו של משה בלבד,

שאז שיערו באחד משמנה באיסור האטלקי. אבל הכא, כדחשבה להו לאינשי. שבימינו הולכים כשיעור הממון החשוב בעיני בני אדם, ודבר זה תלוי בפרוטה הנוהגת בכל דור ודור, כפי שהיא. (414)

והא אי אפשר לומר כן! שהרי כי אתא, כאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר:

מעשה באשה שהתקדשה בפרוטה. ובא הדבר לפני רבי סימאי, ושיער רבי סימאי בדורו, כמה היא פרוטה — אחד משמנה באיסור האטלקי. ומצא שאותה פרוטה שהאשה התקדשה בה לא היתה שוה כך, מפני שבאותו הזמן הפחיתו את הפרוטות, ולכן ביטל רבי סימאי את הקידושין. (415)

ומוכח מכאן, שרבי סימאי סובר שיש שיעור קבוע לפרוטה לעולם, ואין הולכין אחר פרוטה הנוהגת באותו דור.

שם, שבמקום שאין יוצאים שם פרוטות, משערים לפי פרוטה דמשה. והרי בודאי היו יוצאים באותו מקום מטבעות כל שהן, אלא מכאן שלדעת הריטב"א משערים בפרוטה שבאותו מקום, ולא במטבע הקטן ביותר].

ובתוספות הרא"ש כתב שלפי סברת רב יוסף הולכים לפי פרוטה שהיא 1\192 מתוך הדינר שבאותו הדור, כשם שבדורו של משה פרוטה היא 1\192 מדינר. [וגם לדעת תוס' הרא"ש אין הולכין לפי המטבע הקטן שבאותו הדור. אך מפרש שאין זה תלוי בשם של "פרוטה" אלא 1\192 מדינר].

414. קשה: מאחר שבכל דור הולכים לפי הפרוטה שבימיו, מדוע המשנה השמיעה לנו מה היה בדורו של משה? מה שהיה היה! ומה

איכפת לי איזו פרוטה היתה בימיו? ויש לומר: נפקא מינה למקום שאין יוצאים שם פרוטות כלל, ובאותו מקום משערים לפי הפרוטה שבימי משה. [שהיא משקל חצי שעורה כסף, כמבואר ברמב"ם ובראשונים, וזהו אחד משמנה באיסור האטלקי].

ועוד נפקא מינה, לאשה שמקפידה [בפירוש] שלא להתקדש אלא בפרוטה דמשה. ריטב"א. ועיין ס' המקנה ופני יהושע.

415. כן כתב רש"י. ודבריו תמוהים: מנין ידע רש"י שנמצא שאותה פרוטה לא היתה שוה כך, ושרב סימאי ביטל מכח זה את הקידושין? מקנה. עיין שם. [ותירוצו מנוגד לדברי הריטב"א בהערה הקודמת].

וכן, **כי אתא רבין**, כאשר רבין בא מארץ ישראל לבבל, **אמר: רבי דוסתאי, ורבי ינאי, ורבי אושעיא**, מעשה בא בפניהם באשה שהתקדשה בפרוטה. **ושיערו כמה הוי פרוטה? – אחד משה באיסר האטלקי.**

ואם באותו זמן הפרוטה היתה פחות מכך אין האשה מקודשת [ולהלן יתבאר מדוע הם שיערו את הפרוטה אחד משה באיסר האטלקי ולא אחד משמנה בו].

ומכאן סתירה לדברי רב יוסף, שאמר הולכין אחר הפרוטה הנוהגת באותו הזמן! (416)

אמר ליה רב יוסף לאביי: אי הכי, אם אכן אין פרוטה פחותה מאחד משמנה באיסר האטלקי, יש להקשות קושיא: (417)

מי שנהנה בשגגה מן ההקדש, משלם קרן וחומש, ומביא איל בשיווי שני שקלים לקרבן אשם. שנאמר [ויקרא ה טו]: "נפש כי תמעול מעל, וחטאה בשגגה מקדשי ה', והביא את אשמו לה', איל תמים מן הצאן בערבך, כסף שקלים בשקל הקודש, לאשם".

ואמרו בתורת כהנים שם: "צא וחשוב: כמה פרוטות בשני סלעים? יותר מאלפים!" ומכאן תבין כמה צריך להתרחק מן העבירה. שהרי אפילו החוטא בשוגג, צריך להביא כפרה גדולה כל כך.

ומכאן הקשה רב יוסף על דעת כל האמוראים שמוכח מדבריהם ששיעור הפרוטה הוא קצוב, אחד משמונה באיסר האטלקי:

היינו דתנינא, זה ששינו בתורת כהנים: (418) **צא וחשוב כמה פרוטות יש בשני סלעים – יותר מאלפים**, קשה לדבריהם:

כי השתא, עכשיו, שאתה אומר, שפרוטה לעולם היא אחד בשמונה באיסר האטלקי, הרי אפילו **אלפים פרוטות לא הויין** בשני סלעים! לא תמצא לפי חישוב זה אפילו אלפיים פרוטות בשני סלעים! (419)

ואם כן, האם יתכן ש"יתר מאלפים פרוטות" **קרי להו** בתורת כהנים? (420)

419. להלן יבואר חשבון הפרוטות לפי המטבעות שבדורם, ועל כל פנים לפי אותו חשבון אין אפילו אלפים פרוטות בשני סלעים.

420. אבל, אם נאמר כדברי רב יוסף שמשערים לפי הפרוטה שבאותו הדור, יש לפרש שבשני סלעים של משה היו יותר מאלפים פרוטות שבאותו הדור. [מפני שהפרוטות שבאותו הדור נפתחו מהפרוטות שבזמן משה]. ריטב"א. [ובתוספות הרא"ש הוסיף, שבאותו הדור השקלים והפרוטות נפתחו, וזה לשיטתו הנ"ל הערה 413].

416. [כל האמוראים המובאים כאן היו מראשוני האמוראים. ולפיכך אביי תמה על רב יוסף: כיצד חלק על כל האמוראים הללו בלא ראייה?]

417. [נראה שרב יוסף בא להוכיח את דעות מבריייתא. ומכח ראייה זו בידו לחלוק על כל האמוראים שהביא אביי לעיל, עיין בהערה הקודמת].

418. העתקנו את לשון רש"י. [בדרך כלל רש"י אינו מבאר מה כוונת הלשון "תנינא". וכנראה שכאן רש"י טרח לבאר שרב יוסף אמר "שאני שונה" מפני שלהלן בגמרא הוא סבא שנה את אותה הבריייתא בסגנון אחר].

אמר להו ההוא סבא לרב יוסף ולאביי שדנו בדבר: (421) יש ליישב את דברי הברייתא הזאת אף לדעת האומרים שלעולם שמים את הפרוטה אחד משמונה באיסר האטלקי:

אנא תנינא לה, אני שונה את הברייתא בתורת כהנים בסגנון אחר: כמה פרוטות יש בשני סלעים? — קרוב לאלפים.

ואיני שונה בה "יותר מאלפים"! ולפי זה, למרות שפרוטה היא אחד משמונה באיסר האטלקי, ואין בשני סלעים אלפים פרוטות, בכל זאת דברי הברייתא מתיישבים, מפני שיש בשני סלעים קרוב לאלפים פרוטות.

אך חזר רב יוסף ושאל את ההוא סבא:

סוף סוף, גם לפי דבריך עדיין קשה: הרי אם פרוטה היא אחד משמונה באיסר האטלקי, אזי אלפא וחמש מאה ותלתין ושיתא הוא דהויין. 1536 פרוטות בלבד יש בשני סלעים, ולא קרוב לאלפים!

שהרי הסלע הוא 4 דינרים. והדינר 24 איסרים. נמצא שיש 96 איסרים בסלע, $[4 \cdot 24 = 96]$.

ובכל איסר יש 8 פרוטות. נמצא שיש 768 פרוטות בסלע $[96 \cdot 8 = 768]$. ובשני סלעים יש 1536 פרוטות $[768 \cdot 2 = 1536]$.

ענה ההוא סבא: כיון דנפקא להו מפלגא, מאחר שהפרוטות עוברות את חצי האלף

השני [שהרי יש 1536 פרוטות, כלומר, 36 פרוטות יותר מחצי האלף השני], לפיכך "קרוב לאלפים" קרי ליה.

גופא, עתה מביאה הגמרא את גוף הסוגיא שהביא אביי לעיל בקצרה:

כי אתא, כאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר: שיער רבי סימאי בדורו כמה היא פרוטה — אחד משמנה באיסר האטלקי.

וכי אתא רבין אמר: שיערו רבי דוסתאי ורבי ינאי ורבי אושעיא כמה היא פרוטה — אחד מששה באיסר האטלקי.

והגמרא דנה עתה כמה נחלקו רב דימי [בשם רבי סימאי], ורבין [בשם שאר האמוראים]:

אמר ליה אביי לרב דימי: נימא, את ורבין — בפלוגתא דהני תנאי קא מיפלגיתו.

האם נאמר, שאתה ורבין, נחלקים במחלוקת שנחלקו התנאים דלהלן?

דתניא: פרוטה שאמרו הכמים — אחד משמנה באיסר האטלקי.

שהרי כך שיעור המטבעות: (422)

א. שש מעה כסף — שוים דינר.

421. [כך יש לפרש לפי גירסת הספרים שלפנינו שגרסינן "אמר להו" בלשון רבים. אבל מרש"י מוכח שההוא סבא אמר את דבריו לאביי בלבד. וכנראה גרס בגמרא "אמר ליה"].

422. התנא מתחיל למנות מדינר. ונראה שטעמו מפני שלפעמים האיסרים עצמם מוזלים או מתייקרים. כמבואר להלן בגמרא. ולפיכך השמיענו שהאיסר הוא 1\24 מהדינר, כדלהלן

[דינר = 6 מעות. מעה = 3 הדרסין. הדרס = שני הנציץ. הנץ = שני שמניץ. שמין = שתי פרוטות. סך הכל = 144].⁽⁴²³⁾

ומאחר שבדינר יש 24 איסרים, נמצא שפרוטה היא אחת מששה באיסר האיטלקי [144:24=6].

ואביי מסיים את שאלתו: לימא. האם לומר דמר אמר כתנא קמא ורבין אמר כרבן שמעון בן גמליאל?

אמר ליה רב דימי: בין דידי [המימרא שאני הבאתי] ובין רבין — שנינו דיברנו אליבא דתנא קמא, שפרוטה היא אחת משמונה באיסר האיטלקי. שהרי שנינו במשנתנו "סתם משנה" כדבריו.

ובכל זאת, מה שהביא רבין, שהאיסר הוא אחד מששה באיסר האיטלקי, לא קשיא.

כי אמנם ערך הפרוטה שבתורה לעולם אינו משתנה, אבל ערך האיסרים יכול להשתנות. ולעולם ערך הפרוטות נמדד לפי 1/8 של איסר השווה 1/24 מדינר. ומכאן שפרוטה היא לעולם 1/192 מדינר. הילכך —

הא, מה ששנינו שפרוטה היא אחד משמונה באיסר, הוא בזמן דאיקור איסורי, שהאיסרים היו יקרים כדלהלן.

ואילו הא, מה שאמר רבין, הוא בזמן דזול איסורי, שהאיסרים הוזלו.

ורב דימי מפרש את דבריו:

ב. מעה — שני מטבעות הנקראים פונדיונין.

ג. פונדיון — שני איסריין.

ד. איסר — שני מטבעות הנקראים מוסמיסים.

ה. מסמם — שני קונטרונקין.

ו. קונטרנק — שתי פרוטות.

נמצא, שפרוטה היא אחת משמונה באיסר האיטלקי. שהרי איסר הוא שני מסמיסים, מוסמס שני קונטרונקין, וקונטרנק שתי פרוטות.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: ממעה ואילך יש מטבעות אחרים:

א. שלשה הדרסין — שוים למעה.

ב. שני הנציץ — להדריס.

ג. שני שמניץ — להניץ.

ד. שתי פרוטות — לשמין.

ואף רבן שמעון בן גמליאל מודה לדברי תנא קמא שהאיסר הוא 1/24 מדינר [דינר = 6 מעות. מעה = שני פונדיונים. פונדיון = שני איסרים].

ולפי חשבונו של רבן שמעון בן גמליאל יש 144 פרוטות בדינר.

להלן]. ועיין רש"ש לעיל ב א על תופסות ד"ה וכמה.
423. לדעת תנא קמא יש 192 פרוטות בדינר.

בברייתא. ולעולם שמים את הפרוטה לפי הדינר. [שמינית מתוך איסר שהוא 1/24 מדינר, ובסך הכל פרוטה היא 1/192 מדינר. כמבואר בגמרא

פרוטה ולא בפחות. ואילו לדברי שמואל אפילו בדבר השה פחות מפרוטה הרי היא מקודשת, כי שמא הוא שוה פרוטה במדי, ונמצא שאין שיעור לקידושין!

ומתרגינן: לא קשיא.

הא — משנתנו, מדברת בקידושי ודאי, שאין קידושין ודאיים אלא כשקידשה בדבר שהוא שוה פרוטה במקומו.

ואילו הא, מה שאמר שמואל שאפילו אם קידשה בפחות משה פרוטה מקודשת, היינו בתורת קידושי ספק.

ויש הבדל בין קידושי ודאי לקידושי ספק, במקרה שקידשה אדם אחר לאחר קידושי הראשון:

אם היו קידושי הראשון קידושי ודאי, אזי האשה מותרת לו ואינה צריכה גט מן השני. שהרי מאחר שהאשה כבר התקדשה לו, אין קידושין של אחר תופסים בה.

ואם קידושי הראשון היו קידושי ספק, אזי היא אסורה על שניהם מספק, שהרי על הצד שקידושי הראשון היו קידושין היא אסורה על השני. ועל הצד שקידושי הראשון לא היו קידושין, הרי היא מקודשת לשני ואסורה על הראשון.

הא, מה ששינינו שפרוטה היא שמינית איסר, הוא בזמן דאיסור איסורי, שקום עשרים וארבע איסרים בזווא. שעמדו 24 איסרים בדינר אחד כסף, ונמצא שהפרוטה היא שמינית איסר. שהרי כשנכפיל את 24 האיסרים ב-8 פרוטות, נמצא שהיו 192 פרוטות בדינר. $[24*8=192]$.

והא, ומה שאמר רבין שהפרוטה היא 1/6 דינר, נאמר בזמן דזול, דהיינו שקום תלתין ותרין בזווא, שעמדו 32 איסרים בדינר, ולפיכך הפרוטה היא אחת מששה באיסר. כי כשנכפיל את 32 האיסרים ב-6 פרוטות נמצא שהיו 192 פרוטות בדינר $[32*6=192]$. וכבר אמרנו שלעולם יש 192 פרוטות בדינר. (424)

והגמרא מביאה מימרא של שמואל בענין שיעור כסף הקידושין:

אמר שמואל: קידשה בתמרה — אפילו אם היה עומד כור תמרים בדינר, ונמצא שכל תמר ותמר שוה הרבה פחות מפרוטה, בכל זאת האשה מקודשת מספק, כי חיישינן שמא התמרה שוה פרוטה במדי, במקום שאין תמרים מצויים. (425)

ומקשינן על דברי שמואל: והא אנן תנן, והרי אנו שנינו במשנה: בית הלל — אומרים: בפרוטה ובשוה פרוטה. ומשמע שאין האשה מקודשת אלא בדבר השה

425. דעת הרמב"ם [אישות ד יט] שמדובר דוקא בדבר המתקיים בדרך, שאפשר להוליכו למדי, ולפיכך אם האשה תוליכנו למדי ויהיה שוה לה פרוטה נמצא שהבעל נתן לה ממון. אבל ירקות שאינם מתקיימים בדרך, וכן כל כיוצא בזה,

[בדינר יש 24 איסרים. ובאיסר 8 פרוטות — $[24*8=192]$.

424. עיין תוספות רא"ש. וחזון איש. [וביחס לדברי החזון איש עיין רש"י לעיל ב א ד"ה פרוטה, וד"ה איסר האטלקי, ועיין רש"ש שם].

ואולם, אם קידשה אדם אחד בלבד, בין בקידושי ודאי ובין בקידושי ספק, הרי היא אסורה להנשא לאחר בלא גט מהראשון.

ושנינו במשנתנו ששיעור הכסף הוא שוה פרוטה, כדי לדעת אלו הן קידושין גמורים. שכשהם שוים פרוטה במקומם, אין שום ספק בקידושין.⁽⁴²⁶⁾

והגמרא מביאה עתה מעשה, שלכאורה סותר את דברי שמואל:

ההוא גברא דאקדיש בזוודא דאורדי, מעשה באדם שקידש אשה באגודה של מוכין.

יתיב [ישב] רב שימי בר חייא קמיה דרב, וקא מעיין בה, ובדק כמה הוא ערך האגודה, כדי לדעת: **אי אית בה שוה פרוטה — אין, אם יש בה שוה פרוטה הרי זו מקודשת. אי לא — לא.**

ותמהינן: **ואי לית [אין] בה שוה פרוטה במקום זה, היא לא מקודשת?!**

והאמר שמואל: חיישינן שמא שוה פרוטה במקום אחר. וכי רב חולק על כך?!

ומתרצינן: **לא קשיא.**

בודאי אין האשה מקודשת שהרי אי אפשר להוליכם לשם, ואילו כאן אין שום פרוטה. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א.

ואולם, הראשונים הביאו בשם תוספות שאפילו אם אי אפשר להוליכה למדי הרי זו מקודשת. וכן דעת הרא"ש והריטב"א. וטעמם יתבאר בעז"ה בהערה הבאה.

426. הראשונים נחלקו בהסבר דברי שמואל ומסקנת הגמרא כאן:

דעה א:

[א] אם ידוע בודאות שהתמרה שוה פרוטה במדי [והיא מתקיימת בדרך] — הרי זו מקודשת מדאורייתא.

[ב] אם קידש בירק [וכיוצא בו מדבר שאינו מתקיים] — אפילו אם ידוע בודאי שהוא שוה פרוטה במדי אינה מקודשת. [טעם הדבר התבאר בהערה הקודמת].

[ג] אם קידש בדבר המתקיים שאינו ידוע אם שוה פרוטה במדי — הרי אלו ספק קידושין דאורייתא.

[זו היא דעת הרמב"ם שם, לפי מה שהסבירוהו הרא"ש הרשב"א והריטב"א.

והרשב"א הסכים לזה. אבל עיין מגיד משנה שם ותוס' ר"י הזקן כאן].

דעה ב:

[א] אפילו אם ידוע בודאות שהתמרה שוה פרוטה במדי, אין האשה מקודשת מדאורייתא, מפני שערך המעות נקבע לפי מקומם ושעתם, וחכמים גזרו שהיא מקודשת מדרבנן, משום שחששו שמא אדם ממדי שיזדמן לכאן ויראה שאינה מקודשת, יטעה ויסבור שאף במקומו אין אשה מתקדשת בתמרה.

[ב] לפי טעם זה אף אם קדשה בדבר שאינו מתקיים מקודשת מדרבנן משום גזרה.

[ג] שמואל שאמר "חיישינן שמא שוה פרוטה במדי" בא להשמיענו שאפילו אם אין ודאות שהתמרה שוה פרוטה במדי, בכל זאת חכמים גזרו שהיא מקודשת מדרבנן.

[ד] לשון הגמרא "הא בקידושי ספק" מתפרש כך: הקידושין הללו הם קידושין דרבנן, ודינם כדין ספק קידושין דאורייתא, שאין אחר יכול לקדשה בלא גט, ואם הראשון רוצה בקידושין צריך לשוב ולקדשה קידושין גמורים.

[זו דעת ר"י ותוספות כפי שהביאום הראשונים, ולזה הסכימו הרא"ש והריטב"א].

הא המעשה ברב שימי, שעיין בערך האגודה לפני רב, מדובר בענין קידושי ודאי. כלומר, רב שימי בירר אם האגודה שוה פרוטה שאז הקידושין הם קידושי ודאי.

ואילו הא, מה שאמר שמואל "חיישינן שמא שוה פרוטה במדי", מדובר בענין קידושי ספק.

והגמרא מביאה מעשה שמוכח ממנו שלא כדברי שמואל:

ההוא גברא, דאקדיש באבנא דכוחלא. מעשה באדם שקידש אשה באבן כחולה, (427) ולאחר מכן בא אדם שני (428) וקדשה בפרוטה.

יתבי [ישב] רב חסדא, וקא משער ליה אי אית ביה שוה פרוטה, אין — הרי זו מקודשת, ואי לאו — לא.

אם אין באבן שוה פרוטה, אין קידושיו של הראשון קדושין, והרי היא מקודשת לשני.

בהסבר הדעה הראשונה שהבאנו לעיל [הרמב"ם כפי שהבינוהו הרא"ש ועוד] נחלקו הראשונים:

הרא"ש והריטב"א הבינו מדברי הרמב"ם שמאחר שהתמרה שוה פרוטה במדי והיא מתקיימת בדרך, הרי אם תולכנה לשם יהיה לך שוה פרוטה, ולפיכך היא מקודשת.

הר"ן ביאר שהרמב"ם מודה שערך הממון נקבע לפי מקומו ושעתו. [כפי שכתבו תוספות, והיא דעה שניה הנ"ל], אלא שדעת הרמב"ם שמאחר שהאשה התרצתה בתמרה לפיכך אם ידעו העדים שדרכה לקנות אותה בפרוטה הרי היא כאומרת "לדידי שוה לי פרוטה". ואשה שהחפץ שוה בעיניה יותר משויו בשוק, היא יכולה לקבלו בתורת הדמים שהוא שוה בעיניה. ובלבד שיהיה לו שם "ממון".

ולפיכך, אם הוא שוה פרוטה במדי, אזי יש לו שם ממון, למרות שאינו שוה פרוטה כאן. ולכן האשה יכולה לומר "לדידי שוה לי פרוטה ולהתקדש בו".

אבל אם אינו שוה פרוטה במדי, אין לו שם "ממון". ו"לדידי שוה לי" אינו יכול לקחת דבר שאינו בתורת "ממון" ולתת לו תורת "ממון".

[על פי דברי הר"ן כאן בצירוף דבריו לעיל ד א בדפי הר"ן ד"ה גרסינן בגמרא תניא].

[באבני מילואים לא ז פירש שלדברי הר"ן דברי שמואל אמורים דוקא באשה שידוע שדרכה לשלם פרוטה עבור תמרה, אבל כל זה לדעת הר"ן עצמו לעיל שם, אבל לפי הרמב"ם עצמו אין צורך שהעדים ידעו שדרכה להתייקר בכך. עיין שם].

בשלחן ערוך [אבן העזר לא ג"ד] הובאו שתי הדעות הנ"ל. ועיין שם ובמפרשים שם. [ועיין בתוספות ר"י הזקן ובמאירי שהובאו שם שיטות אחרות בסוגיתנו].

427. והיינו שיש שחור הדומה לכחול. רש"י. דעת רבנו תם [לעיל ט יא תוספות ד"ה והלכתא] שאבנים טובות ומרגליות צריכות שומא לפני הקדושין. מפני שהאשה לא סומכת בדעתה שהם אכן שוים כפי שהיא סבורה, וכתבו התוספות, שם שלפי זה צריך לומר, ש"אבנא דכוחלא" המוזכרת בסוגייתנו אינה אבן טובה שרגילים לטעות בשויה, אלא היא סוג אבן שיש, ואין רגילים לטעות בשויו כל כך. ועיין מה שכתבנו על דברי הגמרא והתוספות שם.

428. רש"י. ויש גורסים בדברי רש"י שבא אחיו וקדשה בפרוטה אחריו. וכן מוכח מתוספות.

ותמהינן: ואי לית ביה עתה שוה פרוטה, היא לא מקודשת לראשון אלא לשני?!

והא אמר שמואל: חיישינן שמא שוה פרוטה במקום אחר! ומדוע התירה רב חסדא לשני? (429)

ומתריצין: רב חסדא — לא סבר ליה כשמואל.

והגמרא מביאה את המשך המעשה שבא לפני רב חסדא:

בסופו של דבר נמצא שלא היתה אותה האבן שוה פרוטה, ולא התקדשה לראשון. ולפיכך פסק רב חסדא שהאשה מקודשת לשני.

אמרה ליה אימיה, אמו של המקדש הראשון אמרה לרב חסדא: והא, הרי אמנם עכשיו אין האבן שוה פרוטה. אבל, בהחוא יומא דקדשה הוה ביה, שוה פרוטה! באותו יום שבני קידש את האשה, היה באבן שוה פרוטה, ואם כן היא מקודשת לבני, ואסורה על השני!

אמר לה רב חסדא: לאו כל כמינך דאסרת

לה אבתרא! — אין בכוחך להעיד שקידושי בנך הם קידושין ועל ידי כך לאוסרה על האחרון. ואפילו שבתך מסכימה לדברך, אין היא יכולה לאסור את עצמה על השני. (430)

ורב חסדא מוכיח שאין בכח האשה לאסור את עצמה על בעלה: (431)

לאו היינו, וכי מעשה זה אינו דומה למעשה יב-ב דיהודית, דביתהו אשתו דרבי חייא?!

דיהודית, אשת רבי חייא, היתה נוהגת ללדת תאומים בקביעות, והוית [והיה] לה מכך צער לידה, ולא רצתה ללדת עוד.

אמרה ליה, יהודית לרבי חייא, כך אמרה לי אם [אמי]: קיבל ביד אבוך קידושי כי זוטרת — אביך קיבל עבורך קידושין מאדם אחר כאשר היית קטנה, ונמצא שאני מקודשת לאדם אחר, ואסורה עליך משום אשת איש.

אמר לה רבי חייא: לא כל כמינה דאימך דאסרת ליד עלואי — אין בכוחה של אמך להיות נאמנת לאסור אותך עלי בדבריה.

ומוכח, שאפילו אם האשה מסכימה לדברי אמה, אין בכחה לאסור את עצמה על

להוכיח זאת מהמעשה דלהלן. שהרי משנה מפורשת היא [לקמן סה א]: הוא אומר קדשתך, והיא אומרת לא קדשת אלא את בתי, ושנינו שהוא מותר בקרובות הבת והבת מותרת בקרוביו, ומכאן שאין האם נאמנת לאסור את בתה וקרובותיה על אחרים, ריטב"א. [ונראה מדבריו שגרס בגמרא "אמרה ליה אמה". ולא כפי שכתוב לפנינו: "אמרה ליה 'אימיה'"]. אלא רב חסדא מוכיח שאפילו כשבת מודה לדברי האם אין בכחן לאסרה על השני.

429. מתוך דברי הגמרא להלן מוכח שרב חסדא התירה להנשא לשני בלא שקבלה גט מהראשון. ולפיכך הגמרא כאן לא יכלה לתרץ כדלעיל "הא בקידושי ודאי הא בקדושי ספק" להלן הערות 434,442, יתבאר כיצד מוכח שרב חסדא התירה להנשא בלא גט, [ועיין תוספות יב א ד"ה רב חסדא].

430. על פי הריטב"א.

431. לענין שאין האם נאמנת, לא היה צורך